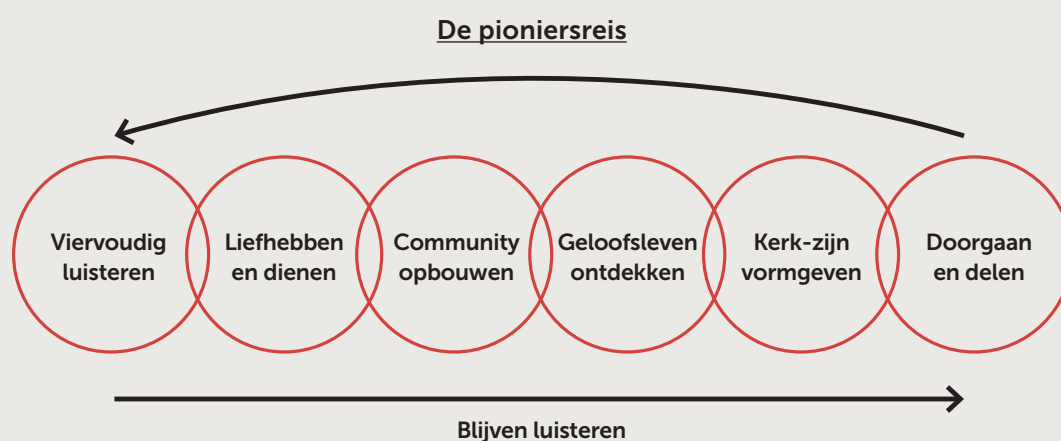

Mission: possible

Over een haalbare missie

Dit is artikel 7 in een serie van 12 artikelen rond kernthema's voor proefplekken.

De eerste zes artikelen beschrijven de pioniersreis. De overige zes artikelen beschrijven thema's die deze reis ondersteunen.

De artikelen zijn in de eerste plaats geschreven met het oog op 'proefplekken'.

Dat zijn diverse soorten kerkplekken naast de gevestigde gemeenten, met een missionaire focus. Het taalgebruik is hierop gericht. Maar de onderliggende principes zijn veel breder toepasbaar. Met hier en daar een eenvoudige

vertaalslag zijn de artikelen ook zeer geschikt voor gemeenteontwikkeling in het algemeen.

Mensen van de Weg

Elke proefplek start met een missie. Die missie is als het zetten van een stip op de horizon tijdens de voorbereidingsfase. Vanuit een gezamenlijke droom, verlangen, doel of roeping komen de teamleden in beweging om iets nieuws te beginnen met hun gaven, in hun omgeving. Ze zien bijvoorbeeld kansen voor iets nieuws, ervaren heilige onvrede over wat oneerlijk is, of het valt hen op dat bepaalde groepen mensen niet bereikt worden met Gods goede nieuws.

Het 'waarom' van de missie beschrijft wat hen drijft om te bouwen aan een nieuwe inclusieve community. Hier wordt veel aandacht aan gegeven bij het viervoudig luisteren. Dit 'waarom' gaat vooraf aan activiteiten en zorgt voor motivatie om te beginnen en om vol te houden.

Tijdens de leerreis wordt de missie meer concreet. Daarbij komt (viervoudig) luisteren steeds terug, maar nu gericht op het 'hoe' en 'wat' van de missie. Dit vraagt om het regelmatig bijstellen van de missie.

Dit artikel gaat over dit doorgaande proces van het scherp houden en bijstellen van de missie. De volgende vragen komen aan bod:

- Hoe kan Gods missie blijvend inspireren voor de missie van het team?
- Wanneer is het nodig om de route bij te stellen?
- Welke valkuilen kan het team tegenkomen?

Gods missie als bron voor de teammissie

'Missie' formuleren we in de pionierende beweging van proefplekken als: 'vanuit liefde in beweging komen ter wille van anderen namens God'.¹ De begrippen missie en visie liggen dicht bij elkaar. Ze leiden vaak tot spraakverwarring. Daarom gebruiken we bij het pionieren vooral de term 'missie', als een concreet en haalbaar plan, op basis van de eigen droom en motivatie. Met de 'haalbare missie' wordt concreet aansluiting gezocht bij Gods missie, ook wel de 'Missio Dei'² genoemd. Het team start vanuit het verlangen iets van God en Gods nieuwe wereld zichtbaar te maken in de eigen omgeving. In Johannes 20:21 zegt Jezus tegen zijn discipelen: 'Zoals de Vader mij heeft uitgezonden, zo zend ik jullie uit.' Het is Gods missie, waarin Jezus hen uitnodigt en ook ons. Daarbij geeft God steeds nieuwe kracht om in beweging te komen. Hierbij komt ook de 'haalbaarheid' van de missie ter sprake. Tijdens het pionieren balanceer je bij het zoeken van een specifieke eigen plek in deze Missio Dei dus tussen droom en werkelijkheid.

Gods missie strekt zich wereldwijd uit en wordt op verschillende manieren zichtbaar. In de Bijbel lezen we over God die schept, herstelt, bloei brengt en genezing, heelheid en bevrijding, die gemeenschappen bouwt en plekken zegent met geloof, hoop en liefde. Te midden van verschillende volken, talen en culturen leidt dit tot een grote diversiteit binnen zijn ene missie. Deze wijdte van Gods missie is een enorme bron van inspiratie om van daaruit naar de eigen context te kijken.

De vele mogelijkheden binnen Gods missie worden onder meer theologisch weergegeven in vijf kenmerken van missie (*The Five Marks of Global Mission*), afkomstig uit de Anglicaanse kerk en wereldwijd in kerken erkend.³ Ze zijn niet uitputtend bedoeld, maar geven de breedte en variatie van Gods missie weer. Ik bespreek ze aan de hand van vijf werkwoorden⁴ die onderling nauw met elkaar verbonden zijn:

1. Gert-Jan Roest, Wie wil er missionair zijn? Utrecht: Dienstenorganisatie Protestantse Kerk 2020, p. 13.

2. P. Visser, 'Missio Dei als kernbegrip in de missiologie', in: Jan van 't Spijker e.a. (red.), *Betrokken in Gods missie. Basisboek missiologie*. Utrecht: KokBoekencentrum 2023, p. 101 e.v.

3. The Five Marks of Mission werden geformuleerd op de Anglican Consultative Council (ACC6) in 1984.

Zie: <https://www.anglicancommunion.org/mission/marks-of-mission.aspx> (geraadpleegd op 7 april 2025).

4. Sommige Anglicaanse kerken werken met de afkortingen in vijf woorden met een 'T': Tell, Teach, Tend, Transform en Treasure. Ik introduceerde in 2024 voor het blad 'Doorgeven' van de Christelijke Gereformeerde Kerken met 5 V's het Nederlandse equivalent. Zie: <https://publuu.com/flip-book/38379/1055418/page/4> (geraadpleegd op 7 april 2025).

1. Vertellen

Hierbij worden woorden gegeven aan het goede nieuws van Jezus over Gods nieuwe wereld. Dat kan bij vieringen en toerustingsavonden, maar ook in het dagelijks leven van werk, vrienden en sport. We mogen, zoals Paulus schrijft in 1 Petrus 3:15, woorden geven aan de hoop die in ons is als mensen daar benieuwd naar zijn.

2. Vormen

Bij vormen gaat het om het leren hoe we Jezus praktisch kunnen volgen als zijn leerling en daarin verder kunnen groeien, maar ook over hoe we onze geleerde lessen weer door kunnen geven. Hier mogen we mensen inwijden in het christelijk geloof, door (doop)onderwijs aan (nieuwe) gelovigen, om zo te leren wat discipelschap is en geestelijk te groeien. Door met christenen op te trekken van wie je kunt leren, maar ook door betrokkenheid in je buurt, wijk of stad kunnen er ontmoetingsplekken ontstaan met de mensen om je heen, waarin je met elkaar kunt leren Jezus te volgen.

3. Voorzien

Hier gaat het om de zorg voor mensen in nood, door liefdevol te dienen met aandacht, geld, tijd en ons netwerk. Zo ontstaat er een beweging van hulp aan mensen die lijden, dichtbij en ver weg. Het daagt zowel het team als de omgeving uit om hart voor elkaar en de context te hebben, en dit om te zetten naar behulpzame daden.

4. Verzetten

Gods missie gaat ook over verzet tegen onrecht, ver weg en dichtbij, om zo iets van Gods goedheid en rechtvaardigheid te laten zien. We worden uitgedaagd om in het volgen van Jezus (vormen) onrechtvaardige structuren in de maatschappij te transformeren, geweld aan de kaak te stellen en vrede en verzoening na te jagen. Zoals verzet tegen armoede, hulp aan slachtoffers van onrecht (voorzien), of kiezen voor fair trade producten, als verzet tegen kinderslavernij.

5. Verzorgen

Dit gaat over de zorg voor en het beschermen van Gods schepping. Hoe kunnen we als christenen in beweging zijn of komen rond dit kenmerk van Gods missie? Om te beginnen door bewustwording en (viervoudig) luisteren, misschien juist wel buiten de kerk. Maar ook door in beweging te komen, (*om*)gevormd te worden, te *verzetten* en te *voorzien*: samen te werken met ervaren mensen om ervaring, kennis en handelingsvaardigheid op te doen. En tegelijk ook door bewust elkaar en anderen het grote verhaal van Gods missie te blijven vertellen: om biddend, lerend en werkend uit te blijven zien op een hoopvolle toekomst, omdat God die in zijn hand heeft.

De diversiteit van bovenstaande vijf uitwerkingen maakt zichtbaar dat Gods missie het volle leven raakt. In hun onderlinge samenhang resulteren deze vijf in een breed en dynamisch palet, wat zorgt voor een verscheidenheid aan proefplekken. Natuurlijk zal niet elke proefplek alle uitwerkingen zichtbaar maken⁵, maar als een team onderweg is, kan een team bijvoorbeeld evalueren welke dimensies van Gods missie het benadrukt en welke het toe zou kunnen voegen. Zo kunnen proefplekken en gemeenten verder groeien in hun missie, geïnspireerd vanuit de breedte van Gods missie. Elk met hun eigenheid, voortkomend uit specifieke talenten en vanuit diverse contexten, maar allemaal met het verlangen om namens God vanuit liefde in beweging te komen ter wille van anderen.

5. In een onderzoek uit 2021 werd aan PKN-pioniers en PKN-gemeentepredikanten gevraagd met welke van de vijf kenmerken ze het meeste hadden. Bij de pioniers scoorde uitwerking 1 ('vertellen') het hoogst, bij de predikanten was dat uitwerking 3 ('voorzien'). De tweede uitwerking ('vormen') scoorde bij beide groepen beduidend lager. Zie Stefan Paas, Sake Stoppels, Karen Zwijze, '[Ministers on Salvation: Soteriological Views of Pioneers and Pastors in the Protestant Church in the Netherlands](#)'. Online publicatiedatum: 5 december 2022 (geraadpleegd 7 april 2025).

Kort-cyclisch werken: de route bijstellen

Eenmaal op weg naar de stip op de horizon zal elk team de stappen in die richting al doende bepalen en steeds weer moeten terugkeren naar de missie - als team en persoonlijk.

Het proces van met elkaar op weg zijn kan verder ontwikkeld worden en de focus kan scherp blijven door frequent met elkaar in gesprek te gaan over hoe je als team én persoonlijk functioneert, en hoe zich dat verhoudt tot de gezamenlijke missie. Pionieren is nu eenmaal weerbarstig en dat vraagt om het bijstellen van de route tijdens de pioniersreis. Is de missie nog steeds een haalbare missie op weg naar het doel? Dit met regelmaat evalueren wordt ook wel 'kort-cyclisch werken'⁶ genoemd. Hierbij wordt niet gekozen voor het volgen van een meerjarenplan maar wordt gewerkt in korte periodes met daarna een evaluatie. Hierdoor kan snel ingespeeld worden op zowel risico's als positieve resultaten. Teamleden blijven zo scherp en betrokken op elkaar en de missie blijft levend. Juist bij het inslaan van nieuwe wegen op onbekend terrein is het behulpzaam om als team regelmatig te checken of de weg begaanbaar is. Mits de focus niet slechts op de korte termijn komt te liggen, met daarbij het risico op overbelasting van teamleden, is het een behulpzame manier om pionierend samen te werken.

Vragen die het team zichzelf tijdens dit kort-cyclisch werken kan stellen, zijn bijvoorbeeld: zien wij nog steeds kansen om op weg te gaan naar de eerder gezette stip op de horizon? Wat brengt ons in beweging, individueel en als team? Waar staan we nu en waar willen we staan over 1-3 jaar? Is er een goede basis voor samenwerking in ons team? En wat is onze volgende uitdaging in de komende tijd?

Dit kort-cyclisch werken wordt veel toegepast bij start-ups in het bedrijfsleven, wat leerzaam is voor proefplekken. Tegelijkertijd mogen we de relatie tot Gods missie en de leiding van de Geest niet uit het oog verliezen. De twee pijlers van *ora et labora*, 'bid en werk', helpen om zowel geestelijk als zakelijk de proefplek te evalueren.

In het pionierswerk van Paulus zien we beide ook terug. In afhankelijkheid van de Geest weet hij zich geroepen door God en zoekt hij biddend zijn weg, terwijl hij tegelijkertijd strategisch te werk gaat door te netwerken en gemeenten te stichten. Ook zien we hoe Paulus reageert als hij in Handelingen 16 door de Geest tegen wordt gehouden op zijn reis. Hij blijft - met zijn teamgenoten - biddend alert om een nieuwe richting te ontvangen. Op basis van een nachtelijk visioen steken ze over naar Europa.

Beweging, blokkade en bevestiging

In 'Biddend je weg zoeken met een stip op de horizon'⁷ geeft Gert-Jan Roest advies hoe dit biddend observeren praktisch vormgegeven kan worden, geïnspireerd op de drie B's uit de wijsheid van Jezusieten en Benedictijnen:

1. Beweging: waar zien we leven en groei?

- Waar ervaren we vreugde, energie, vruchtbaarheid en liefde voor God?
- Waar merken we dat mensen geraakt worden? Wat voelt als een 'open deur'?

Inzicht: *de Geest is vaak werkzaam waar groei, vreugde en diepe verbinding een plaats hebben (Ignatius: vertroosting).*

6. Kortcyclisch werken verwijst naar een werkwijze waarbij taken in een korte tijdsperiode van een paar weken of maanden worden uitgevoerd, met een nadruk op snelle feedback en continue verbetering. Dit concept wordt onder andere toegepast in business-strategieën om start-up-bedrijven te helpen hun middelen en mogelijkheden zo efficiënt mogelijk in te zetten. De methodologieën zijn bijvoorbeeld *Scrum*, *Kanban* en andere *Agile frameworks*. Zo biedt het boek *Scrum. The Art of Doing Twice the Work in Half the Time* van Jeff Sutherland inzicht in de principes van kort-cyclisch werken en de toepassing ervan. Zie J. Sutherland, *Scrum. The Art of Doing Twice the Work in Half the Time*. New York: Crown Business 2014.

7. De workshop van Gert-Jan Roest vond plaats op de landelijke netwerkdag voor proefplekken, op 8 maart 2025 te Utrecht. De tekst is op te vragen via pionieren@protestantsekerk.nl.

2. Blokkade: waar ervaren we weerstand en leegte?

- Waar lopen we vast, ondanks inspanning? Waar verdwijnt de vreugde of wordt het puur een last?
- Wat geeft ons een gevoel van wantrouwen, verwarring, onrust of verdeeldheid?

Inzicht: Niet alle weerstand betekent dat iets fout is (soms is het een roeping om door te zetten), maar structurele leegte of spanning kan een signaal zijn om iets te heroverwegen (Ignatius: troosteloosheid).

3. Bevestiging: wat bevestigt God door anderen en de Schrift?

- Zijn er Bijbelse principes die licht werpen op onze situatie?
- Welke stemmen uit de gemeenschap geven bevestiging of waarschuwing?
- Hoe leidt ons gebed en gezamenlijk luisteren naar God ons?

Inzicht: De Geest werkt niet alleen in het individu maar ook door de gemeenschap en het Woord (Benedictus: in gemeenschap, reflectie, dialoog en toetsen of iets van God is, onder leiding van de abt).

Vruchtbare missie

Een praktijkvoorbeeld van hoe dit eruit kan zien, is de pioniersplek 'Hart voor West' in Rotterdam. In de jaren 1926-2009 stond in Rotterdam-West een Christelijke Gereformeerde Kerk. Door allerlei oorzaken daalde het ledental tot onder de honderd en werd besloten de kerk op te heffen. Met het overgebleven geld werd een 'nieuw project' gestart, vanuit het verlangen dat 'het Woord zou blijven klinken in de wijk'. Na het viervoudig luisteren werd gestart met de diaconale organisatie 'Thuis in West' en ontstond er zowaar een community, van waaruit het verlangen groeide om daarbij een christelijke gemeenschap te vormen in de wijk. Maar de kartrekker groeide weg van deze missie. Hij sprak integer met het stichtingsbestuur en stond zijn plek af. De betrokken groep mensen was door het gebrek aan gezamenlijke missie flink afgenomen. Met een nieuwe pionier werd de missie herijkt, en het verlangen bleef om in de buurt een christelijke community te starten. Maar de crisis leek te groot: er was geen gebouw beschikbaar in de buurt. De context werd verkend en het team ging samen in gebed. Als een wonder kwam er een groot gebouw midden in de wijk beschikbaar, maar de pionier kon het nauwelijks geloven: was deze missie niet veel te groot? In een paar dagen tijd werd het met veel praten en bidden scherper voor de pionier en het bestuur. Het grote geldbedrag om het pand te verbouwen tot leefgemeenschap en kerkplek kwam via vele wegen beschikbaar. Ze ervoeren het als antwoord op hun gebed en werkten de missie in de daaropvolgende jaren uit. Na een paar jaar leek de gemeenschap tot zegen van de buurt te zijn. Dit werd bevestigd in een contextanalyse van de gemeente Rotterdam: de indicatoren voor de sociale gezondheid van de wijk schoten omhoog, terwijl omliggende wijken op hetzelfde niveau bleven. Na bidden en praten ervoeren ze er een richtingwijzer in om hun missie te verbreden naar de aangrenzende wijken. Ze hadden wel een missie maar opnieuw geen pand. Ze kwamen in contact met een christelijke gebedsorganisatie. Deze bleek een pand te hebben in de naburige wijk, maar zonder bestemming. Opnieuw zagen ze er een spirituele richtingwijzer in: de visies kwamen samen en de missie werd verbreed.

Valkuilen

In het praktijkvoorbeeld blijkt dat de werkelijkheid soms anders is dan de droom, het verlangen of de roeping, als het gaat om de haalbaarheid van de missie. In de ideale situatie geeft de missie energie, helpt het richting te geven en dragen de verschillende activiteiten bij aan de uitvoering. De werkelijkheid kan echter weerbarstig zijn. Welke valkuilen die de missie verhinderen en vragen om een kort-cyclische evaluatie kan een team tegenkomen?

Valkuilen zijn vaak terug te voeren op het tekortschieten in viervoudig luisteren: naar de eigen groep, de omgeving, Bijbel & gebed en de bredere kerk. Daarom is het goed opnieuw ruimte te nemen voor dit viervoudig luisteren als zich stagnatie voordoet bij de missie. Een aantal voorbeelden van valkuilen binnen deze vier luisterrichtingen zijn:

1. Eigen groep

- *De missie komt niet tot leven.* De missie is te groot, te weinig concreet of inspireert niet, waardoor er geen beweging ontstaat. Hier kan goede aansturing ontbreken. Inzicht creëren in de eigen manier van leiderschap en in de teamrollen en -taken geeft daarbij vaak nieuwe energie. Daarnaast helpt het om scherp te krijgen wat de gaven in het team zijn, wat de betrokkenheid van teamleden is en de mate van toewijding aan de missie. Verken met elkaar: welke (volgende) uitdaging hebben we nodig als team? Wie neemt de leiding? Investeren in teamtijd, door elkaar beter te leren kennen en te ontdekken wat de droom, gave, toewijding en beschikbare tijd van teamleden is, kan helpen om de missie weer haalbaar te maken, en nieuwe zin en motivatie geven om mee te doen.
- *De missie is in beton gegoten.* Vaak wordt het 'ontwikkelen' van de missie dan vereenvoudigd tot het 'neerzetten' van de missie, veelal aan het begin van de leerreis. Ontwikkeling vraagt echter tijd. Ideeën moeten rijpen, mensen meegenomen worden en ook het luisterend zoeken naar Gods richting vraagt om een proces in plaats van een momentopname. Neem de tijd om als team stil te staan en uit te zoomen: willen we te snel? Waar is ruimte, gebed en creativiteit nodig? Welke mensen zijn mogelijk op ons pad gekomen die zouden kunnen helpen? Welke 'stap terug' kunnen we doen om daarna weer voorwaarts te kunnen? Flexibel blijven in het proces en steeds weer ruimte zoeken om tijdig te evalueren, de bakens wat te verzetten en zo nodig te vernieuwen, kan dan helpen.
- *De missie is verwaterd.* Niet iedereen heeft meer scherp wat de missie is, waardoor de richting onduidelijk wordt. Dit kan gebeuren door de komst van nieuwe betrokkenen of het vertrek van teamleden, maar ook door een gebrek aan het blijven communiceren van de missie. Is iedereen nog betrokken? Is de missie voor alle betrokkenen nog wenselijk en haalbaar? Herhaling en het steeds opnieuw uitnodigen van mensen in de gezamenlijke missie is van belang.

2. Omgeving

De missie sluit niet (meer) aan op de context. Dit verwijst naar de omgeving: de relaties van het team in de wijk, buurt of stad. De doelgroep kan voor onverwachte uitdagingen zorgen of activiteiten blijken niet te werken. Meer of langer luisteren in de omgeving is dan vaak nodig. Zo kan er vooraf een prachtig plan bedacht zijn dat niet aansluit op de omgeving. Ook kan het zijn dat een team ergens een mooi initiatief heeft gezien, dit kopieert, maar dan moet ontdekken dat het in de eigen setting niet blijkt te werken. Soms blijkt dat te weinig getoetst is of de activiteiten de missie helpen realiseren. Door tijd te nemen om te luisteren naar mensen in de buurt (bijvoorbeeld door interviews), relaties met hen aan te gaan en het leven mee te delen, vindt verbinding met de context plaats. Deze verdieping in de context helpt om beter zicht te krijgen op tekenen van Gods missie, waar een teammissie op aan mag sluiten.⁹

3. Bijbel en gebed

De missie wordt een zakelijk project. Als er te veel nadruk komt op de zakelijke kant van de missie, is het tijd weer bewust te zijn van de gezamenlijke missie in het licht van Gods missie. Tijdens het pionieren kan het team te veel op haar eigen inzicht en strategie gaan leunen. Door te luisteren naar de Bijbel en een alerte spiritualiteit¹⁰ te ontwikkelen, kan het team weer in evenwicht komen.

9. Een behulpzame methodiek is de *doing theology*-cyclus van Laurie Green, beschreven in Jan van 't Spijker e.a. (red.), *Betrokken in Gods missie. Basisboek missiologie*. Utrecht: KokBoekencentrum 2023, p. 178-179.

10. Ook hierbij is de workshop van Gert-Jan Roest van 8 maart 2025 te Utrecht inspirerend. De tekst is op te vragen via pionieren@protestantsekerk.nl. Hij signaleert onder andere hoe het boek *Wachten op God. Vanuit geloof en geduld bouwen aan je gemeente* (Utrecht: KokBoekencentrum, 2024) van Andrew Root en Blair Bertrand wegblijft bij de zakelijke en planmatige kant van pionieren en bewust aan de 'spirituele kant' van de boot gaat hangen. Balans is uiteindelijk wenselijk.

4. Bredere kerk

- *De missie staat te veel op zichzelf.* Naast de betrokkenheid van de teammissie in Gods missie, heeft de teammissie ook een plek in bijna 2000 jaar kerkgeschiedenis. In de loop van de kerkgeschiedenis zijn al vele lessen geleerd. Het is goed om die ter harte te nemen in hun betekenis voor onze tijd en situatie.
- *De missie vindt al plaats.* Het kan zijn dat een proefplek iets doet dat een andere kerk in de omgeving al goed doet. Dan is het de vraag of samenwerking niet logischer is of dat het wellicht beter is iets anders te gaan doen.
- *De missie wordt niet breed gedragen.* In dit geval is de zendende moederkerk of de bredere achterban het niet eens met of niet genoeg betrokken bij de proefplek. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in het niet weten wat er gebeurt, in gebrek aan interactie tussen de brede kerk en de proefplek, in weinig support, praktische hulp of in weinig ondersteuning met gebed of financiën. Er kunnen allerlei oorzaken voor zijn. Het vraagt bijvoorbeeld meer PR vanuit het team om de achterban blijvend mee te nemen in de missie en in de praktijk van de proefplek. Het vraagt meer tijd voor de relatie. Of het vraagt om het verbreden van de betrokken achterban. Is er bijvoorbeeld genoeg herkenning en erkenning van de beoogde innovatie binnen de gezamenlijke traditie? Ook kan hier de vraag gesteld worden in hoeverre er visie en verlangens is bij de achterban om dit pionierswerk proactief te ondersteunen en te stimuleren. De kans die er ligt om hier wederzijds te leren en samen te groeien in geloof en verbondenheid, maakt het waard om hier blijvend in te investeren. Tegelijkertijd is het in het kader van duurzaamheid van belang om te groeien naar zelfstandigheid.

Tijdens dergelijke uitdagende momenten is het bedenken van een nieuwe strategie ('hoe lossen we dit probleem snel op?') niet genoeg en is zal het team terug moeten gaan naar het 'waarom' en 'waartoe' van de missie. Goede evaluatie en goed leiderschap zijn hierbij van belang, om zowel gericht te blijven op Gods missie als de nodige verandering in het proces aan te brengen. Ook het zo nodig vragen van hulp voor advies of begeleiding van buitenaf kan helpen om samen verder te komen.

Hoe goed leiderschap eruitziet in de pionierscontext en bij kerk-zijn in brede zin wordt uitgewerkt in de online leermodule over 'gedeeld leiderschap'. Daarbij hoort een verdiepend artikel in deze serie van 12, over leiderschap.

Verder lezen

- Gert-Jan Roest, *Wie wil er missionair zijn? Over verwarringen, allergieën en de inhoud van missionair werk.* Utrecht: Dienstenorganisatie Protestantse Kerk 2020.
- Jan van 't Spijker (e.a.), *Betrokken in Gods missie. Basisboek missiologie.* Utrecht: KokBoekencentrum 2023.
- Sake Stoppels, *Voor de verandering. Werken aan vernieuwing in gemeente en parochie.* Zoetermeer: Boekencentrum 2009 (met name hoofdstuk 7).

Over de auteur

Petra de Jong-Heins is sinds 2013 missionair consulent voor de Christelijke Gereformeerde Kerken, waar zij zowel gevestigde kerken als pioniersplekken adviseert, traint en toerust. Ze was jarenlang betrokken bij de pioniersplek 'Via Nova' in Amsterdam, werkte mee als redacteur en auteur aan het boek *Betrokken in Gods missie. Basisboek missiologie*, en volgt sinds 2022 aan Durham University de masteropleiding Theology, Ministry & Mission.

-
11. Hier liggen echte uitdagingen, want de relatie tussen een proefplek en de moedergemeente of andere gemeenten waaruit de plek is ontstaan, is niet vanzelfsprekend goed. Onderzoek laat dat zien, zie [Mozaiek van kerkplekken. Over verbinding tussen bestaande en nieuwe vormen van kerk-zijn](#). Utrecht: Dienstenorganisatie Protestantse Kerk 2019, p. 56 e.v.
 12. Michael Moynagh, *Church for Every Context. An Introduction to Theology and Practice*, London: SCM Press 2012, p. 429.